

ΑΠΟΨΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑΣΕΙΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΚΑΙ ΤΡΙΤΗΣ ΤΑΞΗΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΛΑΪΤΖΙΔΗΣ¹ & ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΚΑΤΣΙΚΗΣ & ΒΑΣΙΛΗΣ ΨΑΛΛΙΔΑΣ

***ΠΕΡΙΛΗΨΗ.** Το μάθημα της γεωγραφίας διδάσκεται στο ελληνικό σχολείο από καταβολής του ελληνικού κράτους. Η θέση του μαθήματος έχει υποβαθμιστεί τα τελευταία χρόνια και το κύρος του έχει μειωθεί. Η έρευνα που παρουσιάζεται στοχεύει στη διερεύνηση των απόψεων των μαθητών Β' και Γ' τάξεων του Γυμνασίου για το μάθημα της γεωγραφίας, ώστε από τα συμπεράσματα που θα εξαχθούν να προκύψουν τρόποι βελτίωσης της θέσης του μαθήματος στο εκπαιδευτικό σύστημα και βελτίωσης της παρεχόμενης γεωγραφικής εκπαίδευσης.*

Μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε μεταξύ μαθητών ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου δείχνει ότι πολλοί μαθητές δεν κατέχουν βασικές γεωγραφικές γνώσεις, απαραίτητες για την αξιολόγηση ενός ευρέως φάσματος πληροφοριών, καταστάσεων και φαινομένων (Πουλίδης,).

Στην εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ (Σάββατο 17/ 3 / 2001) δημοσιεύτηκε μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε από εκπαιδευτικούς των Εκπαιδευτηρίων “Αδαμάντιος Σχολή- Ελληνογαλλική Σχολή Καλαμαρι” στη Θεσσαλονίκη (Νίκος Αρναούτης, Ζωή Μαλαθούνη, και Νίκος Παλάζης), μεταξύ μαθητών Δημοτικού Σχολείου (Ε' και ΣΤ' τάξεων) και μεταξύ περιορισμένου αριθμού μαθητών Γυμνασίου –Λυκείου.

Η έρευνα έδειξε μεταξύ των άλλων, πως αν οι μαθητές είχαν τη δυνατότητα να απαλλαγούν από ορισμένα μαθήματα (κατάργηση μαθημάτων), θα επέλεγαν πρώτη τη γεωγραφία με ποσοστό 16% (δεύτερα τα Θρησκευτικά με 10%). Επίσης μεταξύ άλλων δήλωσαν ότι δεν τους αρέσει το βιβλίο της γεωγραφίας.

Η ερώτηση στην οποία κλήθηκαν να απαντήσουν οι μαθητές ήταν “Θεωρείς ότι όλα τα μαθήματα που διδάσκονται είναι απαραίτητα; Αν απάντησες όχι στην ερώτηση, τότε να γράψεις τρία μαθήματα που θα ήθελες να καταργηθούν” Οι απαντήσεις ήταν 62 % ναι (είναι όλα απαραίτητα) και όχι 38%. Από αυτούς που απάντησαν όχι το 16% θέτει ως πρώτο μάθημα προς κατάργηση τη γεωγραφία, ακολουθούν τα θρησκευτικά και η μουσική με 10%.

Το γεγονός αυτό είναι απογοητευτικό για τη γεωγραφία και δείχνει ότι το μάθημα αυτό που δεν σταμάτησε ποτέ να διδάσκεται στις δύο πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης από καταβολής Ελληνικού Κράτους, βρίσκεται σήμερα σε έσχατη ανυποληψία και θεωρείται ως ένα δευτερεύον μάθημα ως ένα “υποχρεωτικό πασάλεμμα”.

Είναι πράγματι λυπηρό για μια επιστήμη τόσο σοβαρή και αειθαλή, να μη βρίσκει ανταπόκριση στους μαθητές της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

¹ “ Pupils’ Opinions and Attitudes of Second and Third Grades of Lower Secondary Schools in Ellas about School Geography”. Dr Dimitris Kalaitzidis, Professor Apostolos Katsikis & Vassilios Psallidas.

Δημήτρης Καλαϊτζίδης, γεωλόγος, καθηγητής στο Πάλλειο Γυμνάσιο Θηλέων Πειραιά, Διδάκτωρ του ΠΤΔΕ –Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης, Ε. Βενιζέλου 52, 18547 Νέο Φάληρο. Απόστολος Κατσίκης, αναπληρωτής καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σχολή ; Βασίλης Ψαλλιδάς, φυσιογνώστης, Διευθυντής Γυμνασίου Λαυρίου.

Τα απογοητευτικά αποτελέσματα αυτής της έρευνας μας ώθησαν να διερευνήσουμε τους πιθανούς λόγους, τις πιθανές αιτίες για τη σημερινή κατάσταση του μαθήματος.

Αυτή η ποιοτική και μικρής εμβέλειας έρευνα αποτέλεσε την αφορμή να αποφασίσουμε τη διεξαγωγή μιας συστηματικής έρευνας για τη διερεύνηση των απόψεων και των στάσεων των μαθητών σχετικά με το μάθημα της Γεωγραφίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση.

Από αρκετούς συγγραφείς έχουν υποδειχθεί ως αίτια της κακοδαιμονίας της σχολικής γεωγραφίας στη χώρα μας, η ελλιπής εκπαίδευση- επιμόρφωση των εκπαιδευτικών στο αντικείμενο της γεωγραφίας (Καλαϊτζίδης, 1999, Λαμπρινός,), οι λιγότερες ώρες διδασκαλίας, οι ακατάλληλες αίθουσες, η έλλειψη εποπτικών μέσων διδασκαλίας (Λαμπρινός, ό.π.), το μοναδικό σχολικό εγχειρίδιο (Ρέντζος, 1987), η περιθωριακότητα του μαθήματος (Κατσίκης, 1992, Καλαϊτζίδης, ο.π.), η έλλειψη εργασίας πεδίου (Καλαϊτζίδης, ό.π.).

Οι λόγοι αυτοί είναι πιθανότατα αρκετά επαρκείς για να ερμηνεύσουν το φαινόμενο, ωστόσο, είναι πιθανό να υπεισέρχονται και άλλοι παράγοντες που δεν έχουν αξιολογηθεί με τις πιο πάνω έρευνες. Για το λόγο αυτό, μια έρευνα που θα διερευνούσε και άλλες πιθανές παραμέτρους του προβλήματος, ίσως βοηθούσε μια καλύτερη ερμηνεία και αντιμετώπιση του. Επειδή μάλιστα ορισμένες από τις έρευνες που προαναφέρονται έγιναν σε μικρό δείγμα μαθητών, είναι πιθανό να μην ενδείκνυται για γενικεύσεις των συμπερασμάτων τους.

Ο αρχικός σχεδιασμός της έρευνάς μας έδειξε την ανάγκη μεγαλύτερου δείγματος και με μεγαλύτερη γεωγραφική διασπορά- κατανομή σε όλη τη χώρα και σε όλες τις τάξεις του Γυμνασίου. Για το σκοπό αυτό προχωρήσαμε στην κατασκευή ενός ειδικά σχεδιασμένου ερωτηματολογίου που απευθύνεται σε μαθητές και των τριών τάξεων του γυμνασίου.

Το ερωτηματολόγιο προέκυψε από ποιοτική έρευνα με τη μορφή ομαδικών συνεντεύξεων και δομημένης συζήτησης που διεξάγαμε με μαθητές γυμνασίου και καθηγητές που διδάσκουν το μάθημα

Τα βασικά ερωτήματα που μας απασχόλησαν και μας οδήγησαν στην έρευνα είναι τα εξής:

1. Ποια είναι η στάση των μαθητών έναντι της γεωγραφίας;
2. Ποια είναι τα αίτια της κυρίαρχης στάσης των μαθητών;
3. Ποιοι παράγοντες καθορίζουν τη στάση των μαθητών έναντι του μαθήματος;
4. Πως μπορεί να γίνει περισσότερο ελκυστικό το μάθημα της γεωγραφίας για τους μαθητές;
5. Πώς διδάσκεται η γεωγραφία στην Α και στη Β τάξη του γυμνασίου;
6. Γιατί διδάσκεται με αυτό τον τρόπο;
7. Πως ανταποκρίνονται οι μαθητές στο περιεχόμενο και στις εργασίες που τους ανατίθενται στο μάθημα της γεωγραφίας;

Τα στοιχεία της ποιοτικής έρευνας και η εμπειρία των σχεδιαστών; και προηγούμενες έρευνες σε Ελλάδα και εξωτερικό;

Για να διερευνήσουμε τις απόψεις των μαθητών σχετικά με τα πιο πάνω ερωτήματα, κατασκευάσαμε ένα ερωτηματολόγιο με 14 ερωτήσεις.

Η 1^η Ερώτηση αφορά τη γνώμη των μαθητών για τη χρησιμότητα του μαθήματος της γεωγραφίας (Πιστεύεις ότι η γεωγραφία είναι απαραίτητη ως μάθημα

στο σχολείο:). Όσοι μαθητές απαντήσουν ναι καλούνται να επιλέξουν κάποιους λόγους για τους οποίους έχουν αυτή τη γνώμη (εγκυκλοπαιδικές γνώσεις, πρακτική χρησιμότητα, περαιτέρω σπουδές, κλπ).

Η **2η ερώτηση** διερευνά την ελκυστικότητα του μαθήματος για τους μαθητές (Μου αρέσει πολύ, μου αρέσει, δεν μου αρέσει, δεν μου αρέσει καθόλου), χωρίς να προχωρεί σε αιτιολόγηση της επιλογής του μαθητή.

Η **3^η ερώτηση** αναφέρει μερικούς παράγοντες που σχετίζονται με το μάθημα της γεωγραφίας και στους οποίους μπορεί να αποδοθεί η αρέσκεια ή απαρέσκεια των μαθητών για το μάθημα της γεωγραφίας. Οι παράγοντες αυτοί είναι, το περιεχόμενο του μαθήματος, ο τρόπος διδασκαλίας, το σχολικό βιβλίο, η προσωπικότητα του καθηγητή, τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας, ο χρόνος διδασκαλίας –διώρο τη βδομάδα.

Η **4^η ερώτηση** διερευνά τους λόγους για τους οποίους οι μαθητές θεωρούν το μάθημα της γεωγραφίας ελκυστικό ή απωθητικό. Οι λόγοι και παράγοντες που προτείνονται είναι, το μέγεθος (ο όγκος του βιβλίου), τα χρώματα και η εικονογράφηση του, η οργάνωση και διαμόρφωση της ύλης, το περιεχόμενο, η γλώσσα, η έκταση κάθε κεφαλαίου, οι νέες λέξεις σε κάθε μάθημα (ορολογία), οι γραμματοσειρές που χρησιμοποιούνται στο βιβλίο, το μέγεθος των γραμμάτων, η πυκνότητα του κειμένου, η ύπαρξη χαρτών και στοιχείων για κάθε μάθημα.

Η **5^η ερώτηση** προσπαθεί να διερευνήσει το ρόλο που παίζει η προσωπικότητα του καθηγητή στην αρέσκεια ή απαρέσκεια του μαθητή για το μάθημα της γεωγραφίας. Ως χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του καθηγητή προτείνονται, η αυστηρή βαθμολόγηση, η έλλειψη μεταδοτικότητας, η υπερβολική χαλαρότητα, τα πολλά διαγωνίσματα και τεστ, η ανάθεση πολλών εργασιών για το σπίτι, η έλλειψη επικοινωνίας με τους μαθητές, η αποφυγή χρήσης εποπτικών μέσων διδασκαλίας, η ελλιπής γνώση του μαθήματος, η ανιαρή διδασκαλία.

Η **6^η ερώτηση** προσπαθεί να αποτυπώσει τη γνώμη του μαθητή για την επάρκεια του μοναδικού σχολικού εγχειριδίου (πιστεύεις ότι είναι αρκετό μόνο το σχολικό βιβλίο γεωγραφίας για την κάλυψη των διδακτικών αναγκών του μαθήματος;)

Η **7^η ερώτηση** διερευνά τη στάση και άποψη των μαθητών για τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας. Μεταξύ αυτών που προτείνονται, περιλαμβάνεται πια το INTEPNET, το βίντεο και οι ψηφιακοί δίσκοι.

Η **8^η ερώτηση** είναι σχετική με την 7^η και παίζει το ρόλο φίλτρου καθώς ρωτά τους μαθητές “πόσο συχνά θα ήθελαν να χρησιμοποιούν οι καθηγητές τους τα εποπτικά μέσα διδασκαλίας”.

Η **9^η** θέλει να διαπιστώσει την έκταση και τη συχνότητα της χρήσης των εποπτικών μέσων στην καθημερινή διδασκαλία της γεωγραφίας και γι αυτό το λόγο ρωτά τους μαθητές “πόσο συχνά χρησιμοποιούνται στο σχολείο τους (στην τάξη τους) για τη διδασκαλία της γεωγραφίας τα εποπτικά μέσα που προαναφέρθηκαν”.

Η **10^η ερώτηση** θέτει το ζήτημα της εργασίας πεδίου που απουσιάζει από το εκπαιδευτικό μας σύστημα και κυρίως από τη διδασκαλία της γεωγραφίας, ενώ έχει κεφαλαιώδη σημασία για το μάθημα. Η ερώτηση είναι “Θα ήθελες να συνδυάζονται οι εκπαιδευτικές εκδρομές με το μάθημα της γεωγραφίας;”

Με την **11^η ερώτηση** γίνεται διερεύνηση της ανάγνωσης γεωγραφικών περιοδικών από τους μαθητές “Γαϊόραμα”, “Νάσιοναλ Τζεογκράφικ”, “ΓΕΩ”.

Η **12^η ερώτηση** διερευνά τις απόψεις των μαθητών για την επάρκεια του χρόνου διδασκαλίας της γεωγραφίας “Πιστεύεις ότι οι δύο ώρες τη βδομάδα για τη διδασκαλία της γεωγραφίας είναι πάρα πολλές, πολλές, ικανοποιητικές, λίγες, πολύ λίγες”.

Η 13^η ερώτηση είναι καίρια ερώτηση, καθώς διασταυρώνει την άποψη των μαθητών για τη χρησιμότητα ή όχι του μαθήματος της γεωγραφίας, όπως αποτυπώθηκε στην πρώτη ερώτηση “Πιστεύεις ότι το μάθημα της γεωγραφίας είναι περιττό και ότι θα πρέπει να καταργηθεί;”

Η τελευταία ερώτηση η 14^η διερευνά τη γνώμη των μαθητών για τους παράγοντες που θα βελτίωναν τη στάση τους έναντι του μαθήματος. Ως τέτοιοι παράγοντες προτείνονται, οι καλύτερα εκπαιδευμένοι καθηγητές, τα περισσότερα εποπτικά μέσα και συχνότερη χρήση τους, η σχολική βιβλιοθήκη, το καλύτερο σχολικό βιβλίο γεωγραφίας, το πολλαπλό βιβλίο, ο συνδυασμός της γεωγραφίας με την ιστορία, η εργασία πεδίου, κλπ., ενώ η τελευταία παρεμβολή είναι φίλτρο για την 12^η ερώτηση τη σχετική με το χρόνο διδασκαλίας της γεωγραφίας.

Η αρχική διαμόρφωση του ερωτηματολογίου για την ποσοτική έρευνα έγινε το Νοέμβριο –Δεκέμβριο του 2001. Το ερωτηματολόγιο παρουσιάστηκε και συζητήθηκε μεταξύ των ερευνητών και ορισμένων καθηγητών που διδάσκουν το μάθημα και στη συνέχεια παρουσιάστηκε και συζητήθηκε διεξοδικά με 20 μαθητές/τριες σε κάθε σχολείο (να φύγει σε ένα αριθμό μαθητών (περίπου 20)) για να διατυπωθούν παρατηρήσεις σχετικές με την κατανόησή του, τη φιλικότητά του, τη λειτουργικότητα του, τη μορφή του, το συνολικό αριθμό των ερωτήσεων, τη σειρά των ερωτήσεων. Οι μαθητές ήταν χωρισμένοι σε 4 ομάδες. Η πρώτη αποτελούνταν από μαθητές γύρω από τη βάση, η δεύτερη ομάδα από μαθητές 12-15, η τρίτη από μαθητές 14-18 και η τετάρτη με αριστούχους μαθητές. Μετά τη συλλογή και επεξεργασία των παρατηρήσεων, η ομάδα των ερευνητών προχώρησε σε σημαντικές αλλαγές του ερωτηματολογίου, κυρίως στη διατύπωση των ερωτήσεων αλλά και (στον τρόπο καταγραφής των απαντήσεων) στην καταγραφή των απαντήσεων.

Το βελτιωμένο ερωτηματολόγιο δόθηκε πάλι στους ίδιους μαθητές για νέες παρατηρήσεις καθώς και σε μαθητές που δεν το είχαν δει μέχρι τότε. Η νέα αυτή φάση της κατασκευής του ερωτηματολογίου και ο συγκριτικός έλεγχός του, έδειξαν ότι η βελτίωση ήταν σημαντική και πως απαιτούνταν πλέον ελάχιστες μικροβελτιώσεις. Ακολούθησε συζήτηση με 3 καθηγητές που διδάσκουν το μάθημα της Γεωγραφίας –φυσικούς που δεν είχαν διδαχθεί στο Πανεπιστήμιο σχετικές Γεωγραφικές Επιστήμες και που διδάσκουν το μάθημα, και Γεωλόγους.

Μετά τη τελική επεξεργασία του, το ερωτηματολόγιο δόθηκε για τρίτη φορά στους ίδιους μαθητές οι οποίοι δεν είχαν πλέον άλλες παρατηρήσεις. Αυτό που δεν άλλαξε παρά τις παρατηρήσεις των μαθητών, ήταν κάποιοι όροι (όπως εποπτικά μέσα διδασκαλίας, επιδιασκόπιο, διότι δεν υπάρχουν άλλες καταλληλότερες λέξεις που να αποδίδουν τους όρους. Για τις λέξεις αυτές θα ζητήσουμε από τους εκπαιδευτικούς που θα παραβρίσκονται στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων να εξηγήσουν περιφραστικά τους όρους.

Κατά τους μήνες Μάρτιο και Απρίλιο του 2002, έγινε πιλοτική έρευνα μεταξύ μαθητών του Γυμνασίου Λαυρίου και του Παλλείου Γυμνασίου Θηλέων Πειραιά. Στο Ράλλειο Γυμνάσιο οι μαθήτριες της Β΄ και Γ΄ τάξης συμπλήρωσαν 60 ερωτηματολόγια και στο Γυμνάσιο Λαυρίου άλλα 50.

Στην ανακοίνωσή μας αυτή παρουσιάζουμε τα αρχικά αποτελέσματα της έρευνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Καλαϊτζίδης, Δ., 1999. Η συμβολή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη Γεωγραφία. Διδακτορική Διατριβή. Π.Τ.Δ.Ε. –Δ.Π.Θ. Αλεξανδρούπολη, σελ.39-44

Κατσίκης, Α., 1992, Γεωγραφική Παιδεία και Σχολική Γεωγραφία. Εισήγηση στο συνέδριο της Ελληνικής Γεωγραφικής Εταιρείας. Αθήνα.

Λαμπρινός, Ν., 199** . Γεωγραφική Εκπαίδευση: Μια πρόκληση για την Ελληνική πραγματικότητα του 21^{ου} αιώνα. Περιοδικό *Συγχρονη Εκπαίδευση*, τ. σελ. 40-46

Πουλίδης, Α., 199** . Η γεωγραφία της Ελλάδας και οι μαθητές της ΣΤ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου. Περιοδικό *Συγχρονη Εκπαίδευση*, τ. σελ. 43-49

Ρέντζος, Ι., 1987. Γεωγραφική Εκπαίδευση. Εκδ. Επικαιρότητα. Σελ. 73